

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Tolerating extremism : to what extent should intolerance be tolerated?

Guiora, A.N.

Citation

Guiora, A. N. (2013, October 16). *Tolerating extremism : to what extent should intolerance be tolerated?*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/21977>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/21977>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/21977> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Guiora, Amos Neuser

Title: Tolerating extremism : to what extent should intolerance be tolerated?

Issue Date: 2013-10-16

Het tolereren van extremisme: tot op welke hoogte kan intolerantie worden getolereerd?

Samenvatting

Het vraagstuk dat in dit onderzoek centraal staat, is: tot op welke hoogte de samenleving intolerantie dient te tolereren. Dat is natuurlijk een uiterst relevante vraag. Het is het beroemde vraagstuk dat Karl Popper behandelde toen hij schreef dat 'onbeperkte verdraagzaamheid' onvermijdelijk leidt tot de 'verdwijning van tolerantie'. Popper schreef destijds met het oog op de opkomst van de nazi's in de jaren 30 van de twintigste eeuw. Nu worden we geconfronteerd met andere extremistische uitdagingen. Niettemin is het soort vragen dat dit met zich mee brengt van vergelijkbare aard. Het beantwoorden van deze vraag vergt een bespreking van de verplichtingen van de overheid en de schade die wordt veroorzaakt door extremisme. Dat zijn de kwesties die het meest van belang zijn, en door ons te verdiepen in deze ingewikkelde en complexe vragen wordt duidelijk dat deze discussie leidt tot ongemak, zo niet controversen. Dat is in ieder geval wat ik heb ervaren in de loop van mijn onderzoek, en deze indruk werd tijdens gesprekken met vele vakspecialisten uit verschillende landen en van verschillende disciplines herhaaldelijk bevestigd.

Om het probleem van het tolereren van intolerantie effectief te bespreken moet een breed palet aan thema's behandeld worden. Dat is nodig om ingewikkelde vragen effectief te beantwoorden, zoals: ten aanzien van wie bestaat een verplichting? In welke mate dient de samenleving zich te beschermen tegen een identificeerbare dreiging? Hoe balanceert de natiestaat inperkingen van vrijheden met vrijheden? En hoe dient de definitie van extremisme te luiden? Immers, een te ruime definitie van extremisme tast anderszins beschermde rechten aan, terwijl een te enge definitie bescherming zal verlenen aan diegenen die de maatschappij in gevaar brengen.

Relatief gezien –vanuit verschillende landen, verschillende culturen, unieke paradigma's– is het analyseren van het vraagstuk 'intolerantie tolereren' bedoeld om inzicht te verkrijgen in de diepte en het belang van de onderzoeksvraag. Het hoofdstuk 'break-down' (zie hieronder) is bedoeld om de discussie te bevorderen en de vergelijkende discussie zal worden verweven in de problemen die in elk hoofdstuk terugkomen. Het is belangrijk om te benadrukken dat, in de kern, de vraag tot op welke hoogte de samenleving intolerantie dient te tolereren twee overkoepelende vragen oproept: ten opzichte van wie heeft de overheid een verplichting en wanneer moet de overheid ingrijpen -met als gevolg dat individuele rechten worden beperkt teneinde individuen te beschermen.

Dit werk weerspiegelt een eclectische benadering van een eeuwenoud probleem. Ik ben niet de eerste, noch de laatste om extremisme te bestuderen. Om eerlijk te zijn: het is een probleem dat onlosmakelijk aan de menselijke natuur is verbonden en onderdeel is van duizenden jaren geschiedenis. We

kunnen veronderstellen dat extremisme de komende jaren een integraal onderdeel van het menselijk bestaan zal blijven. Met andere woorden, extremisme is de realiteit. De vraag is echter of extremisme de samenleving in gevaar brengt en zo ja, in welke mate, en wat kan worden gedaan om de schade die wordt veroorzaakt, te beperken. Zoals in het eerste hoofdstuk wordt besproken, definieer ik extremisme als een krachtige combinatie van geweld en ideologie die noodzakelijkerwijs altijd 'correct' moet zijn in de beleving van de gelovigen. Voor dergelijke gelovigen is hun ideologie steevast 'de waarheid' die koste wat kost moet worden verdedigd.

Bij de uitvoering van dit project is het mijn bedoeling geweest om religieus en seculier extremisme in een aantal verschillende landen te verkennen. Dat doe ik omdat ik geïntrigeerd ben door een vergelijkende aanpak. Ik geloof dat dat een belangrijke en effectieve methode is om een bepaald onderwerp te onderzoeken, onder voorbehoud dat wordt stilgestaan bij het feit dat verschillende culturen en samenlevingen, verschillende nuances, subtiliteiten en realiteiten kennen. In die geest is het belangrijk op te merken dat er een verschil in aanpak is ten aanzien van de onderzochte landen als gevolg van de verschillende waarden van iedere samenleving die aan de specifieke problemen van het project raken.

Hoewel dit project zich richt op religieus en seculier extremisme houd ik mij niet bezig met het 'inhakken op religie'. En hoewel ik me richt op een aantal minder aangename aspecten van religie, in het bijzonder extremistische religie, moet deze oefening niet worden verward met atheïstische propaganda in de zin van 'New Atheism'. Dat vind ik oninteressant en flauw. Ik ben echter geïnteresseerd in het verkennen van wijzen waarop de staat zich beter kan beschermen tegen diegenen die proberen om zowel individuen als de samenleving schade te berokkenen, waarbij tevens de vrijheid van meningsuiting van degenen die de samenleving bekritisieren beschermd blijft.

Geherformuleerd, mijn verkenning richt zich op de relatie tussen extremisme en de samenleving, in het bijzonder hoe laatstgenoemde zich beter kan beschermen tegen eerstgenoemde. Daarbij acht ik het van essentieel belang om te analyseren, zo niet me te concentreren op de relatie tussen tolerantie en intolerantie en met name op de maatschappelijke bereidheid om intolerantie te tolereren wanneer het aankomt op het risico van schade.

Om de verhouding tussen tolerantie, intolerantie en schade goed te kunnen begrijpen moet dit worden bestudeerd op individueel en collectief niveau. Een van de belangrijkste vragen is welke mate van schade aan het adres van individuen en de samenleving de staat moet tolereren met betrekking tot de vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst. Het is om die reden dat de hoofdstukken zich voor een groot deel richten op deze twee vrijheden. Hoewel aandacht wordt besteed aan andere zaken die voor een bredere discussie over extremisme tevens relevant zijn, vormen vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst het brandpunt van dit onderzoek.

Er is een direct verband tussen extremisme en nationale veiligheid, of wat sommigen omschrijven als de openbare orde. Ongeacht de terminologie, het uitgangspunt van dit project is het beantwoorden van de vraag ten aanzien van wie de staat een verplichting heeft. In vele opzichten is die vraag essentieel voor het beschrijven van de 'grenzen van het tolereren van intolerantie'. Door de vraag te stellen 'ten aanzien van wie heeft de staat verplichtingen', is mijn werkhypothese ontstaan die inhoudt dat het oplossen van dit dilemma veronderstelt dat het voor de staat legitiem is om anderszins gewaarborgde rechten te beperken. Daartoe dienen twee kernvragen, namelijk: moet de staat individuele rechten beperken met het oog op extremisme en, zo ja, hoe?

Om deze twee vragen te beantwoorden, heb ik een aantal veronderstellingen:

- Dat extremisme bestaat (zowel seculier als religieus);
- Dat extremisme schade berokkent aan zowel individuen als aan de maatschappij;
- Dat de staat de plicht heeft te beschermen;
- Dat de staat proactief moet optreden om te beschermen;
- Dat het beperken van individuele rechten van diegenen die 'risico lopen' legitiem is;
- Dat er grenzen zijn aan de mate waarin intolerantie kan worden getolereerd;
- Dat extremisten proberen de grenzen van het maatschappelijk toelaatbare op te rekken;
- Dat extremisten effectief gebruik maken van sociale media en het internet;
- Dat meningsuiting door extremistische leiders de samenleving in gevaar brengt wanneer dit het niveau van 'aanzetten tot' bereikt en dat dit dus onderworpen moet worden aan toezicht en beperking;
- Dat een vergelijkende aanpak het begrip van hoe verschillende landen deze gemeenschappelijke uitdagingen aanpakken vergemakkelijkt.

Het beantwoorden van deze vragen vereist reizen door de onderzochte landen zelf om zo kennis te maken met een breed scala aan experts die verschillende disciplines, overtuigingen, perspectieven en agenda's vertegenwoordigen. Het onderwerp leent zich natuurlijk voor uiteenlopende en controversiële standpunten, hetgeen de enorme complexiteit van de gestelde vragen reflecteert. Mijn aanpak was daar zo open mogelijk in te staan en tegelijkertijd goed op de hoogte te zijn van de verschillende posities en perspectieven van de geïnterviewden. Het project omvatte daarmee het weergeven van de diversiteit van de opinies, die bestonden uit uiteenlopende krachtige en meeslepende meningen, perspectieven en waarden. Ik heb een bewuste poging gedaan om veel ruimte te geven aan die boodschappen. Daarbij dient vermeld te worden dat de analyse en de aanbevelingen exclusief aan mij toe te schrijven zijn en uitsluitend ik draag de verantwoordelijkheid voor de uitleg daarvan.

De overgrote meerderheid van de ondervraagden ging akkoord met het vraaggesprek onder voorwaarde van anonimiteit, en hoewel ik hun verzoek heb ingewilligd, ben ik me bewust van de mogelijke ongemakken die een dergelijke aanpak kan veroorzaken. Desalniettemin voelde ik - na zorgvuldige overweging en reflectie - dat het niet accepteren van die voorwaarde zou betekenen dat ik geen toegang tot en inzicht zou verkrijgen in weldenkende mensen wier gedachten essentieel waren voor mijn onderzoek. Het behoeft geen betoog dat ik in overeenstemming met de academische discipline en normen heb gehandeld, en ik dus alle artikelen en boeken die ik heb aangehaald volledig heb geciteerd. Verder heb ik alle verslagen van alle conversaties - interviews, e-mails en telefoongesprekken - opgeslagen in mijn persoonlijke archief. Het is ook belangrijk op te merken dat de redeneringen en conclusies die ik heb ontwikkeld in dit proefschrift niet afhankelijk zijn van anonieme bronnen. Ik verwacht niet van de lezer dat hij of zij instemt met overwegingen die afgeleid zijn van een autoriteit van wie ik de identiteit niet kan onthullen. De reden dat ik met veel mensen het gesprek ben aangegaan is dat zij mij op relevant studiemateriaal hebben gewezen en omdat zij voor mij intellectuele sparringpartners voor mijn ideeën waren.

Gezien de gevoeligheid en de controverse van het onderwerp heb ik besloten dat niet voldoen aan hun verzoeken om anonimiteit mijn project fundamenteel anders en beperkter gemaakt zou hebben. Ik ben ervan overtuigd dat als ik hun veelzijdigheid aan controversiële opinies niet verwerkt zou hebben, het eindproduct er significant anders uit zou hebben gezien. Ware ik niet op deze verzoeken zijn ingegaan, dan was ik niet staat geweest om deze 'ongefilterde stemmen' te horen, en het is mijn overtuiging dat deze stemmen essentieel zijn om daadwerkelijk inzicht te krijgen in extremisme. Ik heb er alle vertrouwen in dat deze aanpak het inzicht van de lezer in deze problemen aanzienlijk verbetert.

Uiteraard vonden ontmoetingen met ambtenaren van veiligheidsdiensten in de onderzochte landen plaats onder de voorwaarde van anonimiteit. Dat was voor mij een vanzelfsprekend verzoek. Hetzelfde geldt voor personen die vonden dat hun persoonlijke veiligheid in het geding zou komen indien hun betrokkenheid bij het project bekend zou worden. Terwijl 'off the record' gesprekken met ambtenaren die zich bezig hielden met nationale veiligheid veelal geen verbazing zal wekken, is dit niet zonder meer het geval bij vakspecialisten uit andere disciplines. Echter, zoals ik heb geleerd tijdens het onderzoeken en schrijven van *Freedom from Religion* (eerste en tweede druk), is het onderwerp voldoende controversieel om herhaalde verzoeken om anonimiteit uit te lokken. Belangrijk is om te vermelden dat door in te stemmen met dat verzoek ik mijzelf oplegde om een zo veel mogelijke eerlijke en objectieve vragensteller en analist te zijn.

Met betrekking tot de methodologie van de hoofdstukken vermeld ik tevens het volgende: elk hoofdstuk heeft het in zich om een boek op zichzelf te zijn. Daarom leest elk hoofdstuk weer anders, sommige zijn erg gedetailleerd, andere hoofdstukken zijn dat wat minder. Ook weerspiegelen verschillende onderwerpen en verschillende landen uiteenlopende niveaus van de behandeling

van het vraagstuk. De hoofdstukken zijn niet allemaal even lang noch gelijk in de behandeling, en dat is ook de bedoeling geweest. Sommige hoofdstukken zijn bedoeld om een raamwerk te bieden voor een bepaald onderwerp, terwijl andere een specifiek onderwerp diepgaander en intensiever behandelen. Zo zijn sommige hoofdstukken zeer analytisch en andere meer beschrijvend. Het is belangrijk om in herinnering te roepen dat bij het aanpakken van de bovenstaande vragen mijn doel steeds is geweest om de 'basis' voor het laatste hoofdstuk te creëren. De betekenis van deze 'opbouw' kan niet voldoende worden benadrukt: vanuit een methodologisch oogpunt zijn de eerste zes hoofdstukken bedoeld om de basis voor de aanbevelingen, die de essentie van het laatste hoofdstuk vormen, te creëren.

Evenzo is er een verschil met de wijze waarop vrije meningsuiting in de Verenigde Staten wordt geanalyseerd in vergelijking met de andere onderzochte landen. Dat weerspiegelt zowel de historische rijkdom van de Amerikaanse jurisprudentie en mijn bekendheid met relevante besluiten van het Amerikaanse Hooggerechtshof. Er is evenwel nog een reden dat de jurisprudentie over de vrijheid van meningsuiting in de VS veel uitgebreider is dan in de hoofdstukken over Noorwegen en Nederland. Dit is - nogmaals - niet een proefschrift over de vrijheid van meningsuiting in de genoemde landen. Dit proefschrift is geen bijdrage over vergelijkend staatsrecht en vergelijkende mensenrechten. Het doel is om een weloverwogen weergave te presenteren over hoe om te gaan met extremisme. De vergelijkende aanpak heeft niet als doel de onderzochte landen even diepgaand en intensief te behandelen; het is de bedoeling om de lezer te voorzien van voldoende informatie om vergelijkingen te kunnen maken en om overwegingen ten aanzien van verschillende benaderingen in vergelijkbare paradigma's te maken. De benadering die ik heb gekozen pretendeert niet elk land op gelijke wijze te behandelen, noch om aan elk probleem evenveel ruimte te bieden, dat is niet mijn doel en heeft ook mijn interesse niet.

Een van de belangrijke discussiepunten in het tolerantie/intolerantiedebat is het multiculturalisme. Het is, begrijpelijkerwijs, een onderwerp dat onbehagen onder lezers oproept evenals vragen over de relevantie van dat onderwerp voor mijn onderzoek. Ik heb besloten een hoofdstuk over multiculturalisme toe te voegen vanwege de diepe - zij het ongemakkelijke - relatie met het extremisme. Het debat ten aanzien van multiculturalisme komt veel vaker voor in Europa dan in de VS en benadrukt krachtige spanningen tussen de 'traditionele' Europese samenleving en die van het 'allochtone' Europa. Tal van professionele en privébezoeken aan Europa, met name aan Nederland, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk, hebben mij gewezen op de centrale plaats van het multiculturalismedebat in het kader van het nationale politieke debat.

Dit werd mij vaak gezegd door een divers gezelschap van personen die ik heb ontmoet, en hoewel velen het belang van de discussie inzagen, deden zij dat met aarzeling, zo niet ongemak. Desalniettemin, wegens de diepgaande verbinding tussen multiculturalisme en zowel intolerantie als tolerantie en extremisme, is het essentieel voor de bredere discussie. Er wordt in deze discussie over

multiculturalisme wederzijds, vrijwel openbaar, door de een de ander de schuld toegeschoven, een schuld die gericht is op immigranten, hetgeen gepaard gaat met een diepe bezorgdheid over Europese extreemrechtse politieke bewegingen. Uit gesprekken over uiteenlopende onderwerpen met experts bleek dat het onderwerp van immigratie voor de Europeanen van groot belang is.

Een duidelijk verband werd gelegd tussen immigratie, veiligheid en extremisme; en in die geest is de vraag vaak gesteld hoe, en in welke mate, de samenleving zich dient te beschermen tegen de 'buitenstaander'. De ironie was dat deze 'outsider' onderdeel was van de maatschappij, alhoewel hij cultureel, religieus en etnisch afweek van de 'traditionele' maatschappij. Wanneer Europese leiders hun individuele en collectieve reacties op gebeurtenissen zowel in Europa als daarbuiten afwegen, dien en zij daarbij noodzakelijkerwijs rekening te houden - de mate waarin is onduidelijk - met de mogelijke reacties van relevante immigrantengroepen. Met het oog daarop gaat hoofdstuk vijf diep in op de aanpak van de hedendaagse sociale spanningen en in het kader van dit project moet worden gefocust op een aantal kwesties, met name de economie, immigratie en genderproblematiek die aan religie raken.

Zie: Popper, K.R., *The Open Society and its Enemies*, Volume 1, The Spell of Plato, Routledge & Kegan Paul, London and Henley 1977 (1945), p. 265; Rijkema, Bastiaan, "Popper's Paradox of Democracy", in: *Think*, Volume 11, Issue 32, September 2012, pp. 93-96.

Zie: Hitchens, Christopher, *The Portable Atheist: Essential Readings for the Nonbeliever*, Selected and with introduction by Christopher Hitchens, Da Capo Press, Philadelphia 2007; Stenger, Victor J., *The New Atheism: Taking a Stand for Science and Reason*, Prometheus Books, Amherst N.Y. 2009.

Zie: Fraleigh, Douglas M., Tuman, Joseph S., *Freedom of Speech: in the Marketplace of Ideas*, St. Martin's Press, New York 1997; Barendt, Eric, *Freedom of Speech*, Second Edition, Oxford University Press USA, New York 2007.